।।ଊନପଞ୍ଚାଶତ୍ତମ (୪୯) ଅଧ୍ୟାୟ ।।

ପରୀକ୍ଷା : ହରି କା ବେଟା, ସୋମଦେବ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଶଙ୍କା ଦୂର ଓ ନାନାସାହେବ ଚନ୍ଦୋରକରଙ୍କ କଥା ।

ପ୍ରସ୍ତାବନା : ଯେତେବେଳେ ବେଦ ଓ ପୁରାଣ ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ ବା ସଦ୍‌ଗୁରୁଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ, ଆମଭଳି ଅକିଞ୍ଚନ ବ୍ୟକ୍ତି କିପରି ସଦ୍‌ଗୁରୁ ସାଇନାଥଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିପାରିବ ? ମୋର ତ ମତ ଯେ ଏହି ବିଷୟରେ ମୌନାବଲମ୍ବନ ହିଁ ଶ୍ରେୟସ୍କର । ବାସ୍ତବରେ ମୌନତା ହିଁ ସଦ୍‌ଗୁରୁଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ତୁତି, କିନ୍ତୁ ସାଇନାଥଙ୍କର ଦିବ୍ୟମହିମାସବୁ ଏପରି ଯେ ଯେତେ ମୌନ ରହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ହେଉନାହିଁ ଏବଂ କଥାର ଧାରା ବହିଚାଲୁଛି । ସମସ୍ତେ ମିଶି ନ ଖାଇଲେ ସ୍ୱାଦିଷ୍ଟ ଭୋଜନର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ରହେ ନାହିଁ । ସାଇଲୀଳାମୃତ ଠିକ୍ ସେପରି । ଏକାନ୍ତରେ ଏହାର ରସାସ୍ୱାଦନ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ଯଦି ବନ୍ଧୁ ଏବଂ ପରିବାର ଲୋକ ସମସ୍ତେ ମିଶି ଏହାର ରସ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ତାହେଲେ ଆହୁରି ଅଧିକ ଆନନ୍ଦ ମିଳିବ ।

ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀ ସାଇବାବା ପ୍ରେରଣା ଦେଇ ଏହି କାହାଣୀ ସବୁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାରେ ରଚନା କରାଇଛନ୍ତି । ଆମର କେବଳ ଏତିକି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯେ ଅନନ୍ୟ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ଶରଣାଗତ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଧ୍ୟାନ କରିବା । ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା, ସଂକଳ୍ପ, ଯଜ୍ଞ ଓ ଦାନଠାରୁ ତପସ୍ୟା ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ତପସ୍ୟାଠାରୁ ହରିଭକ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଆଉ ଏସବୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଉଛି ସଦ୍‌ଗୁରୁଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ।

ଏଣୁ ଆମେ ସର୍ବଦା ତାଙ୍କର ନାମ ସ୍ମରଣ କରିବା, ଜପ କରିବା, ତାଙ୍କର ଉପଦେଶର ନିଦିଧ୍ୟାସନ ଏବଂ ସ୍ୱରୂପର ଚିନ୍ତନ କରିବା ତଥା ହୃଦୟରେ ପ୍ରକୃତ ଭକ୍ତି ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା ରଖିବା ଏବଂ ଆମର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ହିଁ କରିବା । ଭବବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହେବାର ଏହାଠାରୁ ଆଉ କିଛି ଉତ୍ତମ ସାଧନ ନାହିଁ । ଯଦି ଆମେ ଉପରୋକ୍ତ ଭାବରେ ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବା ତାହେଲେ ଶ୍ରୀ ସାଇ ବିବଶ ହୋଇ ଅବଶ୍ୟ ଆମର ସହାୟତା କରିବେ ଓ ଆମକୁ ମୁକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିବେ । ଏବେ ଏହି ଅଧ୍ୟାୟର କଥା ଶ୍ରବଣ କରିବା ।

।।ହରି କା ବେଟା ।।

ମୁମ୍ବଇର ହରି କାନୋବା ନାମକ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କର କେତେକ ବନ୍ଧୁ ଓ ଆତ୍ମୀୟସ୍ୱଜନଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରୀ ସାଇବାବାଙ୍କର ଅନେକ ଲୀଳା ଶୁଣିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁନଥିଲେ କାରଣ ସେ ଟିକେ ସନ୍ଦେହୀ ପ୍ରକୃତିର ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ହୃଦୟପଟଳରେ

ଅବିଶ୍ୱାସ ପୂରିରହିଥିଲା । ସେ ନିଜେ ବାବାଙ୍କର ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ବିଚାରକରି କିଛି ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ଶିରିଡ଼ି ଆସିଲେ । ମସ୍ତକରେ ଗୋଟିଏ ଜରିପଗଡ଼ି ଏବଂ ଗୋଡ଼ରେ ନୂଆ ସ୍ୟାଣ୍ଡେଲ ହଳେ ପିନ୍ଧିଥିଲେ । ଦୂରରୁ ବାବାଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ପ୍ରଣାମ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକଲେ; କିନ୍ତୁ ନୂଆ ସ୍ୟାଣ୍ଡେଲ ହଳକ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କଲା । କାରଣ ତାକୁ ଛାଡ଼ି ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଉନଥିଲା, କାଳେ କିଏ ନେଇଯିବ । ଏହାପରେ କ'ଣ କରିବେ ନକରିବେ ଭାବି ଭାବି ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱକୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ । ଗୋଟିଏ ସୁରକ୍ଷିତ କୋଣ ନଜରକୁ ଆସିଲା । ସେଠାରେ ସ୍ୟାଣ୍ଡେଲଟି ରଖି ମସଜିଦ୍‌କୁ ଯାଇ ବାବାଙ୍କର ଦର୍ଶନ କଲେ । ମାତ୍ର ସ୍ୟାଣ୍ଡେଲ ଉପରେ ହିଁ ତାଙ୍କର ମନ ଥିଲା । ଯାହାହେଉ ବଡ଼ ନମ୍ରତା ସହକାରେ ବାବାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲେ ଏବଂ ପ୍ରସାଦ ଓ ଉଦି ପାଇ ଫେରିଆସିଲେ; ମାତ୍ର ଫେରିଲାବେଳକୁ ସ୍ୟାଣ୍ଡେଲଟି ନଥିଲା । ତାଙ୍କ ମନ ଖରାପ ହୋଇଗଲା । ବହୁ ଖୋଜାଖୋଜି କଲେ, କିନ୍ତୁ କେଉଁଠି ବି ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଶେଷରେ ନିରାଶ ମନରେ ରହୁଥିବା ସ୍ଥାନକୁ ଫେରିଲେ ।

ସ୍ନାନ, ପୂଜା ଓ ନୈବେଦ୍ୟ ଆଦି ଅର୍ପଣ ସାରି ଖାଇବାକୁ ବସିଲେ; କିନ୍ତୁ ମନ ସେହି ସ୍ୟାଣ୍ଡେଲହଳକ ଉପରେ ହିଁ ଥିଲା । ଖାଇସାରି ମୁହଁ ହାତ ଧୋଇ ସେ ବାହାରକୁ ଆସିଛନ୍ତି, ଏହି ସମୟରେ ଏକ ମରାଠି ବାଳକ ଆସୁଥିବା ଦେଖାଗଲା । ଗୋଟିଏ ବାଡ଼ିରେ ସ୍ୟାଣ୍ଡେଲ ଦୁଇଟିକୁ ସେ ଝୁଲାଇ ଧରିଥିଲା ଓ କହୁଥିଲା ବାବା ମୋତେ ଏହି ବାଡ଼ିଟି ଦେଇ ରାସ୍ତାରେ ବୁଲି ବୁଲି 'ହରି କା ବେଟା, ଜରି କା ଫେଁଟା' ଡାକ ଦେବା ପାଇଁ କହିଛନ୍ତି । ଯିଏ ଏହି ସ୍ୟାଣ୍ଡେଲ ତା'ର ବୋଲି କହିବ ତାକୁ ପ୍ରଥମେ ପଚାରିବ ଯେ ତା'ର ନାମ ହରି ଏବଂ ତା'ର ପିତାଙ୍କ ନାମ 'କ' ମୂଳ ଅକ୍ଷର ଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥାତ କାନୋବା କି ? ଏହା ସହ ସେ ଜରିଲଗା ପଗଡ଼ି ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି କି ନାହିଁ । ତାପରେ ତାଙ୍କୁ ଦେବ ।

ବାଳକର କଥା ଶୁଣି ହରି କାନୋବା ବଡ଼ ଆନନ୍ଦିତ ତଥା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଚକିତ ହେଲେ । ବାଳକଟିର ପାଖକୁ ଯାଇ କହିଲେ 'ଏହା ମୋର ସ୍ୟାଣ୍ଡେଲ, ମୋର ନାମ ହରି ଏବଂ ମୁଁ ହିଁ 'କ'(କାନୋବା)ଙ୍କ ପୁତ୍ର । ମୋର ଜରିଲଗା ଏହି ପଗଡ଼ି ଦେଖ' । ବାଳକଟି ତାଙ୍କର ଉତ୍ତରରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲା ଏବଂ ସ୍ୟାଣ୍ଡେଲ ହଳକ ଦେଇଦେଲା । ଏହାପରେ ହରି କାନୋବା ମନେ କଲେ ଯେ ମୋର ଜରିଲଗା ପଗଡ଼ି ତ ସମସ୍ତେ ଦେଖିଥିଲେ । ବାବାଙ୍କ ନଜରରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ପଡ଼ିଥିବ; କିନ୍ତୁ ଏହା ତ ଶିରିଡ଼ିକୁ ମୋର ପ୍ରଥମ ଯାତ୍ରା, ମୋର ନାମ ହରି ଏବଂ ମୋର ପିତାଙ୍କ ନାମ କାନୋବା ବୋଲି ବାବା କିପରି ଜାଣିଲେ । ସେ ତ ବାବାଙ୍କର ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଆଉ ବାବା ତାଙ୍କୁ ଏପରି ଅନୁଭବ ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

ଏହି ଘଟଣାରୁ ବାବାଙ୍କର ମହାନତା ତାଙ୍କୁ ବିଦିତ ହୋଇଗଲା । ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ଏବଂ ସେ ଆନନ୍ଦରେ ଘରକୁ ଫେରିଲେ ।

।। ସୋମଦେବ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଶଙ୍କା ଦୂର ହେଲା ।।

ଏବେ ଆଉ ଜଣେ ସନ୍ଦେହୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ, ଯିଏ ବାବାଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । କାକାସାହେବ ଦୀକ୍ଷିତଙ୍କର ଭାଇ ନାଗପୁରରେ ରହୁଥିଲେ । ୧୯୦୬ ମସିହାରେ ସେ ହିମାଳୟ ଯାଇଥିବାବେଳେ ଉତ୍ତରକାଶୀଠାରେ ହରିଦ୍ୱାରର ଜଣେ ସାଧୁ ସୋମଦେବ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଥିଲା । ଉଭୟ ଉଭୟଙ୍କର ନାମ ଡାଏରିରେ ଟିପି ରଖିଥଲେ । ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପରେ ସୋମଦେବ ସ୍ୱାମୀ ନାଗପୁର ଆସିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଘରେ ଅତିଥି ହେଲେ । ସେଠାରେ ସାଇବାବାଙ୍କର ମହିମା ଶୁଣି ତାଙ୍କ ମନରେ ବଡ଼ ପ୍ରସନ୍ନତା ଜାତ ହେଲା ଓ ଶିରିଡ଼ି ଯାଇ ବାବାଙ୍କର ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ତୀବ୍ର ଉତ୍କଣ୍ଠା ଜାଗ୍ରତ ହେଲା । ଭାଇଜୀଙ୍କଠାରୁ ଏକ ପତ୍ର ନେଇ ସେ ଶିରିଡ଼ି ବାହାରିଲେ । ମନମାଡ଼ ଓ କୋପରଗାଓଁ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ପରେ ଏକ ଟାଙ୍ଗା ନେଇ ଶିରିଡ଼ି ଗଲେ । ଶିରିଡ଼ି ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚୁଛନ୍ତି, ଦୂରରୁ ମସଜିଦ୍ ଉପରେ ଦୁଇଟି ପତକା ଉଡୁଥିବାର ଦେଖାଗଲା । ସାଧାରଣତଃ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସନ୍ଥଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ, ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା ଏବଂ ବାହ୍ୟ ଆଚରଣ ପ୍ରାୟତଃ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଏଥିରୁ କେବଳ ସନ୍ଥଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟତା ଆକଳନ କରିବା ଅନୁଚିତ । ସୋମଦେବ ସ୍ୱାମୀ ଟିକେ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକୃତିର ଥିଲେ । ପତାକା ଉଡୁଥିବାର ଯେମିତି ଦେଖିଲେ ସେ କହିଲେ 'ପତାକାରେ ଏହି ସନ୍ଥଙ୍କର ଏତେ ଆଗ୍ରହ କାହିଁକି ? ଏହା କ'ଣ ସନ୍ଥପଣ ? ମନେହେଉଛି ସେ ତାଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି ପାଇଁ ଲାଳାୟିତ । ଏପରି ମନେ କରି ଶିରିଡ଼ି ଯିବା ଯୋଜନା ବାତିଲ କରିଦେଲେ ଏବଂ ସହଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସେ ସେଠାରୁ ଫେରିଯିବେ ବୋଲି ଜଣାଇଲେ । ସେମାନେ କହିଲେ ଯେ 'ତାହେଲେ ଏତେ ଦୂର ଆସୁଥିଲେ କାହିଁକି ? କେବଳ ଧ୍ୱଜା ଦେଖି ବିଚଳିତ ହୋଇପଡ଼ିଲଣି, ଆଉ ଯେତେବେଳେ ଶିରିଡ଼ିରେ ରଥ, ପାଲିଙ୍କି, ଘୋଡ଼ା ଆଦି ଦେଖିବ ସେତେବେଳେ କ'ଣ ହେବ ? ସ୍ୱାମୀ ଆହୁରି ବିବ୍ରତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ, ସେ କହିଲେ ମୁଁ ଅନେକ ସାଧୁ ସନ୍ଥଙ୍କ ଦର୍ଶନ କରିଛି, କିନ୍ତୁ ଏହି ସନ୍ଥ ନିଆରା, ଯିଏ କି ଏହି ପ୍ରକାର ଧନ ଓ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିଛନ୍ତି । ଏପରି ସାଧୁଙ୍କର ଦର୍ଶନ ନକରିବା ଅତ୍ୟୁତ୍ତମ-ଏହା କହି ସେ ଫେରିଯିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ସହଯାତ୍ରୀମାନେ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲେ ଓ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ । ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଭାବନା ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ସେମାନେ କହିଲେ ଧ୍ୱଜା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରତି ବାବାଙ୍କର ତିଳେ ମାତ୍ର ଆସକ୍ତି ନାହିଁ । ଭକ୍ତମାନେ ଭକ୍ତି ଓ ପ୍ରେମବଶତଃ ସେସବୁ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏପରି ନାନା ପ୍ରକାର ବୁଝାଇବା ପରେ ଶେଷରେ ସେ ଯିବାକୁ ଓ ବାବାଙ୍କର ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ରାଜି

ହେଲେ । ଦ୍ୱାରକାମାୟୀରେ ଯେମିତି ପ୍ରବେଶ କରିଛନ୍ତି, ଅଗଣାରୁ ବାବାଙ୍କର ଶ୍ରୀମୁଖ ଦର୍ଶନ କରି ଦ୍ରବୀଭୂତ ହୋଇଗଲେ । ତାଙ୍କର ନୟନଯୁଗଳରୁ ଅଶ୍ରୁଧାରା ପ୍ରବାହିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ଓ କଣ୍ଠ ବାଷ୍ପରୁଦ୍ଧ ହୋଇଗଲା । ସମସ୍ତ ଦୂଷିତ ବିଚାର ଦୂର ହୋଇଗଲା ଏବଂ ତାଙ୍କର ଗୁରୁଙ୍କ ବଚନ ମନେପଡ଼ିଲା ଯେ **'ମନ ଯେଉଁଠାରେ ଅତି ପ୍ରସନ୍ନ ଏବଂ ଆକର୍ଷିତ ହେବ ସେହି ସ୍ଥାନ ହିଁ ତୁମର ବିଶ୍ରାମ ଧାମ ମନେ କରିବ ।'** ସେ ବାବାଙ୍କର ଚରଣରଜରେ ଲୋଟିଯିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ବାବାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇଛନ୍ତି, ବାବା ଅଗ୍ନିବାଣ ହୋଇ କହିଲେ 'ଆମ ଜିନିଷ ଆମ ପାଖରେ ରହିବାକୁ ଦିଅ, ତୁମେ ତୁମ ଘରକୁ ଫେରିଯାଅ । ସାବଧାନ ! ଯଦି ପୁଣି କେବେ ମସଜିଦ୍‌ର ପାହାଚ ମାଡ଼ିବ । ଏପରି ସନ୍ଥଙ୍କ ଦର୍ଶନ କ'ଣ ପ୍ରୟୋଜନ, ଯିଏ ମସଜିଦ୍‌ରେ ପତାକା ଲଗାଇଛନ୍ତି ? କ'ଣ ଏହା ସନ୍ଥପଣର ଲକ୍ଷଣ ? ଗୋଟିଏ କ୍ଷଣ ବି ଏଠାରେ ରହ ନାହିଁ । ଏବେ ତାଙ୍କର ଅନୁଭବ ହୋଇଗଲା ଯେ ବାବା ତାଙ୍କର ହୃଦୟର କଥା ସବୁ ଜାଣିନେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସେ କିପରି ସର୍ବଜ୍ଞ ! ନିଜର ଆଚରଣ ପାଇଁ ସେ ଲଜ୍ଜା ଅନୁଭବ କଲେ । ସେ ଅଳ୍ପଜ୍ଞ ଏବଂ ବାବା ମହାନ୍ ତଥା ଶୁଦ୍ଧ, ତାଙ୍କର ଏହା ହୃଦବୋଧ ହେଲା । ବାବା କାହାକୁ ହୃଦୟରେ ଲଗାଉଥିଲେ, କାହାକୁ ତାଙ୍କର ପବିତ୍ର ହାତରେ ସ୍ପର୍ଶ କରୁଥିଲେ, କାହାକୁ ସ୍ମିତହାସ ଦେଉଥିଲେ, ଆଉ କାହାକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ପ୍ରେମଦୃଷ୍ଟିରେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରୁଥିଲେ । କାହାକୁ ଉଦି ପ୍ରସାଦ ଦେଉଥିଲେ । ଏପରି ସମସ୍ତ ଭକ୍ତଙ୍କୁ ସୁଖୀ ଓ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରୁଥିଲେ । ତାହେଲେ ତାଙ୍କୁ କାହିଁକି ତିରସ୍କାର କଲେ ? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ସୋମଦେବ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କଲା । ଗଭୀର ଅନୁଶୀଳନ କରିବାପରେ ସେ ଅନୁଭବ କଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଯେଉଁ କୁଭାବନା ଆସିଥିଲା ଏହା ତା'ର ପରିଣତି । ଏଥିରୁ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରି ଏଣିକି ନିଜର ଆଚରଣ ସୁଧାରିବାକୁ ସେ ସଂକଳ୍ପ କଲେ । ବାବାଙ୍କର କ୍ରୋଧ ବାସ୍ତବରେ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ବରଦାନ ଥିଲା । ଏହା କହିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ଯେ ଏହାପରେ ସେ ବାବାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶରଣାଗତ ହୋଇଗଲେ ଓ ତାଙ୍କର ପରମଭକ୍ତ ପାଲଟିଗଲେ ।

ନାନାସାହେବ ଚନ୍ଦୋରକର : ଶେଷରେ ନାନାସାହେବ ଚନ୍ଦୋରକରଙ୍କ କାହାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନାକରି ହେମାଡପନ୍ତ ଏହି ଅଧ୍ୟାୟ ସମାପ୍ତ କରୁଛନ୍ତି । ଦିନେ ମହଲସାପତି ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ନାନାସାହେବ ଦ୍ୱାରକାମାୟୀରେ ବସିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ବିଜାପୁରର ଏକ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଯବନ ପରିବାର ବାବାଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ଆସିଲେ । ବୁରଖା ପରିହିତ ମହିଳାମାନଙ୍କର ଲାଜରକ୍ଷଣେ ଭାବନା ଦେଖି ନାନାସାହେବ ସେଠାରୁ ଚାଲିଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ କିନ୍ତୁ ବାବା ତାଙ୍କୁ ନିବୃତ୍ତ କଲେ । ମହିଳାମାନେ ପାଖକୁ ଯାଇ ବାବାଙ୍କର ଦର୍ଶନ କଲେ । ଜଣେ ମହିଳା ତାଙ୍କର ମୁଖାବରଣ କାଢ଼ି ବାବାଙ୍କ ଚରଣରେ ପ୍ରଣାମ କରି ପୁଣି ମୁହଁ ଆବୃତ୍ତ କଲେ । ନାନାସାହେବଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ।

ମହିଳାଜଣଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ସେ ବିମୋହିତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଆଉ ଥରେ ତାଙ୍କର ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଦେଖିବାର ଇଚ୍ଛା ହେଲା । ବାବା ନାନାସାହେବଙ୍କର ମନର ଚଞ୍ଚଳତାକୁ ଜାଣିନେଲେ । ମହିଳାମାନେ ବିଦାୟ ନେଇସାରିବା ପରେ ବାବା କହିଲେ 'ନାନା, ତୁମେ କାହିଁକି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ ? ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଦିଅ । ଆମେ ସେଥିରେ ବାଧା ଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଭଗବାନ ଏହି ସୁନ୍ଦର ସୃଷ୍ଟି ନିର୍ମାଣ କରିଛନ୍ତି । ଏଣୁ ତା'ର ପ୍ରଶଂସା କରିବା ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ମନ ଧୀରେ ଧୀରେ ଶାନ୍ତ ଓ ସ୍ଥିର ହୋଇଯିବ । ଆଉ ଯେତେବେଳେ ସମ୍ମୁଖ ଦ୍ୱାର ଖୋଲା ଅଛି, ପୃଷ୍ଠ ଦ୍ୱାର କଳ୍ପନା କରିବ କାହିଁକି ? ହୃଦୟ ଖୋଲା ଥିଲେ କିଛି ଅସୁବିଧା ନାହିଁ । ମନରେ ଯଦି ଖରାପ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ତାହେଲେ ଡରିବାର କ'ଣ ଅଛି ? ନେତ୍ରକୁ ତା'ର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଦିଅ ।' ଏହି ସମୟରେ ଶ୍ୟାମା ସେଠାରେ ଥିଲେ । ସେ ବାବାଙ୍କ ଉକ୍ତିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଫେରିବା ରାସ୍ତାରେ ନାନାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ । ନାନା ସେହି ସୁନ୍ଦରୀ ମହିଳା ଓ ତାଙ୍କ ମନର ଚଞ୍ଚଳତା ବିଷୟ ବାବା ଜାଣିପାରିଥିବା କହିଲେ । ବାବାଙ୍କ ଉପଦେଶର ଅର୍ଥ ସେ ନିମ୍ନପ୍ରକାରେ ଶ୍ୟାମାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲେ । 'ମନୁଷ୍ୟର ମନ ସ୍ୱଭାବତଃ ଚଞ୍ଚଳ, କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ହେବାକୁ ଦେବା ଅନୁଚିତ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟସମୂହ ସର୍ବଦା ବିଷୟବାସନାରେ ଲିପ୍ତଥାଆନ୍ତି, ଶରୀରକୁ ସେଥରେ ଅସ୍ଥିର ହେବାକୁ ନଦେଇ ନିୟନ୍ତ୍ରଣରେ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ଦ୍ୱାରା ମନର ଚଞ୍ଚଳତା ଦୂର ହୋଇଯିବ । ଅବଶ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଡ଼ିକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ, ତେବେ ଆମେ ତାହାଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଚକ୍ଷୁର ପିପାସା, ଏଣୁ କୌଣସି ସୁନ୍ଦର ଜିନିଷକୁ ଦେଖିଲାବେଳେ ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରିବାରେ ବାଧା ନାହିଁ। ଏଥିରେ ଲଜ୍ଜା କି ଭୟର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ କି କୁବିଚାରକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବାର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁନାହିଁ । ବିଷୟବାସନାରୁ ମନକୁ ମୁକ୍ତ ରଖି ଭଗବାନଙ୍କ ସୁନ୍ଦର ସର୍ଜନାକୁ ଅବଲୋକନ କରିବା ଉଚିତ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଡ଼ିକ ସହଜରେ ଏବଂ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଯିବ ଏବଂ କୌଣସି ସୁନ୍ଦର ଜିନିଷକୁ ଦେଖିବାବେଳେ ମଧ୍ୟ ତୁମେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିପାରିବ । କଥାଟି ଏହିପରି: ଯେଉଁ ଭଗବାନ ଏତେ ସୁନ୍ଦରତାକୁ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି, ସିଏ କେତେ ସୁନ୍ଦର ହୋଇନଥିବେ ! ଯଦି ବାହ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଡ଼ିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରାନଯାଏ ଏବଂ ମନ ବିଷୟବାସନା ପଛରେ ଅନୁଧାବନ କରେ ତାହେଲେ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଚକ୍ରରେ ଘାଣ୍ଟି ହେବା ସାର ହେବ । ସୁତରାଂ ବିବେକକୁ ରଥସ୍ୱରୂପ ମନେ କରି ମନକୁ ସ୍ଥିର ରଖିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଏଣେ ତେଣେ ଦୌଡ଼ିବାକୁ ଦେବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଏହିପରି ବିବେକଶୀଳ ରଥଦ୍ୱାରା ଆମେ ବିଷ୍ଣୁପାଦରେ, ଯାହା ଆମର ପ୍ରକୃତ ନିବାସ ଏବଂ ଯେଉଁଠାରୁ ଆଉ ଫେରିବାର ନାହିଁ, ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିପାରିବା ।

ଶ୍ରୀ ସଦ୍‌ଗୁରୁ ସାଇନାଥାର୍ପଣମସ୍ତୁ । ଶୁଭଂ ଭବତୁ ।।